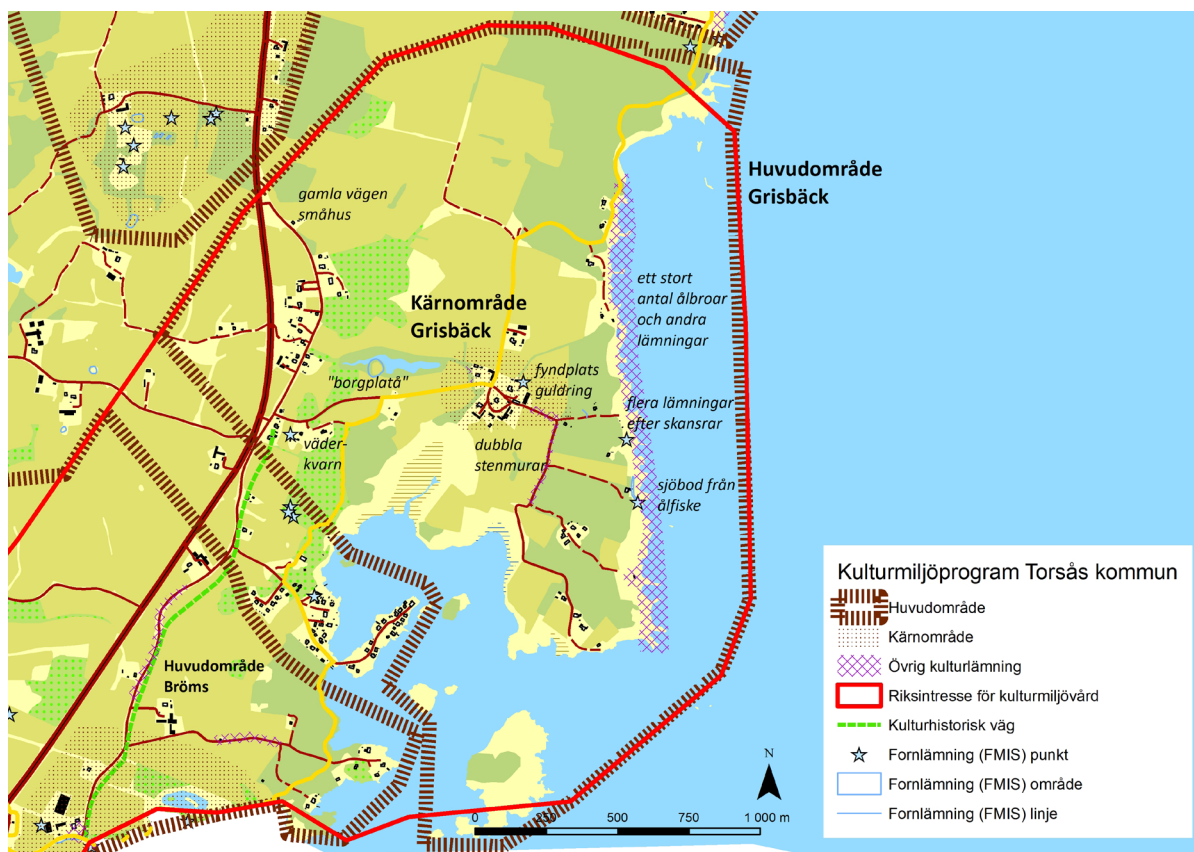

Grisbäck

Slätt- och kustbygd | Kulturmiljöprogram Torsås kommun

Huvudområdet är att betrakta som ett område som förstärker förståelsen för kärnområdet. Generellt ges inget särskilt skydd för huvudområdet. I huvudområdet kan dock ligga enskilda byggnader eller platser som har samma höga värde som inom kärnområdet.

Uppgifterna om fornlämningar är hämtade ur Riksantikvarieämbetets forminnesregister, fornsök (FMIS). Sedan 2014 har lagen ändrats så att alla lämningar äldre än 1850 omfattas av skyddet. Detta innebär att skyddsstatus i FMIS kan vara inaktuell. Vad som är fornlämning avgörs av länsstyrelsen.

Grisbäck

Grisbäckens by är en klungby med de gamla gårdarna grupperade kring en äldre vägkorsning mitt i byn. Bebyggelsen är delvis traditionell för bygden med ljusmålade mangårdsbyggnader och en mängd röda ekonomibygnader. Det öppna kust- och odlingslandskapet med betade strandängar, stenmurskantade grusvägar, odlingsrösen och andra lämningar före 1900 beskriver den äldre markanvändnings- och bebyggelseutvecklingen. Längs kusten finns flera ålbroar kvar sedan ålfisket, vilket har medeltida anor. Ålfisket har påverkat både kulturmiljöerna i Grisbäck och byns identitet under många hundra år. Ålbroar, kåser, sjöbodar och andra lämningar visar på kustfiskets stora betydelse. Dessa lämningar har höga kulturhistoriska värden. Grisbäck berörs av riksintresseområde för kulturmiljövården "Gamla riksgränsen" (H39).

Grisbäckens by i Söderåkra socken ligger vid kusten och gränsar i söder mot Bröms, nära gamla riksgården mot Danmark. Landskapet i byn är ett öppet, kuperat odlings- och ängslandskap, med en remsa skogslandskap ner mot östra kusten och de betade strandängarna. Lämningar i strandkanten efter skansmiljöer efter flera krig och kommunikationsmiljöer visar att Mörebygden hade strategisk betydelse från medeltid till 1600-talets mitt. Längs kusten finns flera ålbroar kvar sedan ålfisket, vilket var aktivt i byn från 1700-talet och fram till en bit in på 1900-talet. Ålbroarna utgörs av långa smala stenrader från stranden och ut i vattnet, och användes för att fästa ryssjor i¹. En ålbro med namnet "Tuppen" går att spåra långt upp på land och kan därmed vara mycket gammal. Vid Tuppen finns också en lämning efter en nätgård. Vid ålbron "Vispan" landades kalk från Öland i och ved gick tillbaka till ön. Vid Dräsnabben finns lämningar efter ett 20-tal kåser, troligen från bondefiskeriet. Kåser finns också vid Törnholmen. Längs kusten finns endast två sjöbodar kvar från ålfiskets tid, varav en är i mycket dåligt skick. Förutom dessa sjöbodar finns också lämningar från skansanläggningar.

Gamla landsvägen mellan Kalmar och Karlskrona följer den äldre vägsträckningen. Utmed vägen finns en äldre bebyggelse, främst småhusbebyggelse av den typ som

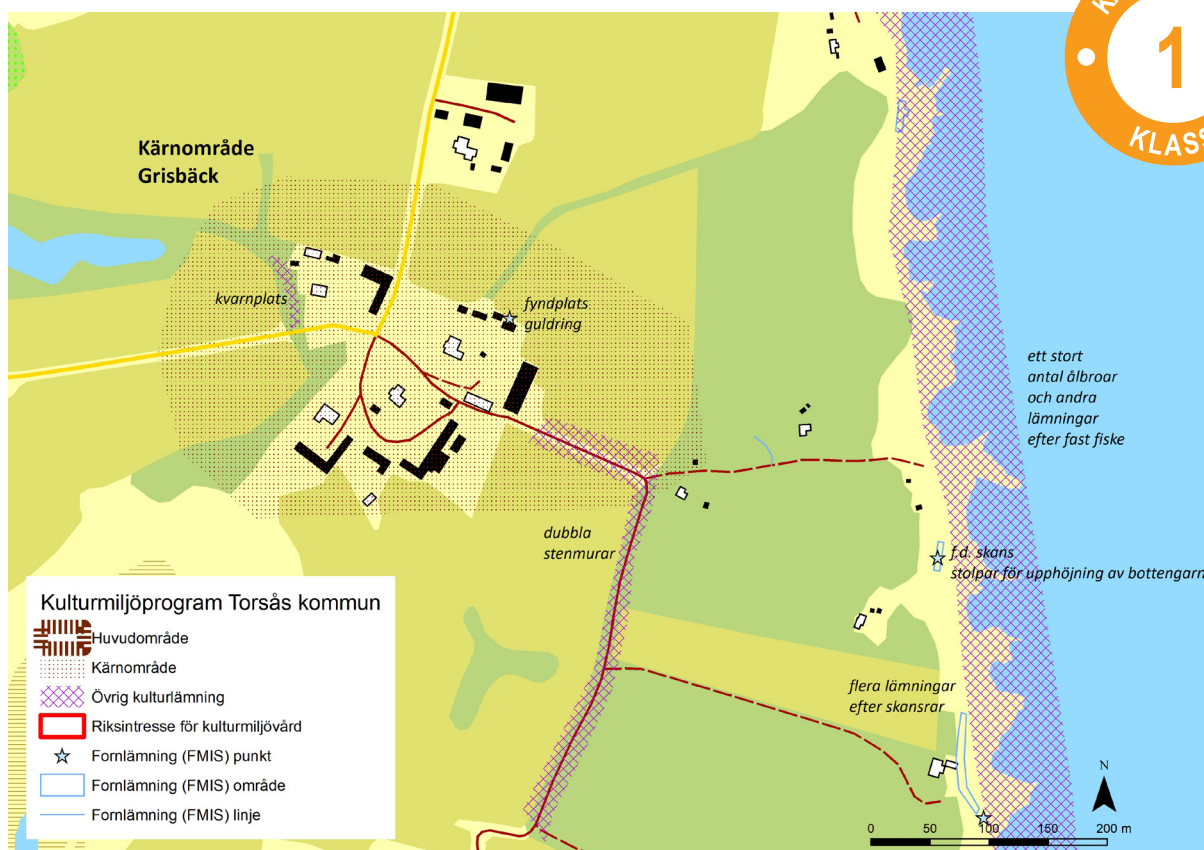
beboddes av den del av befolkningen som inte hade egna bondgårdar. Många detaljer i vägmiljön finns kvar, som stenmurar, hamlade träd, trästaket, grindar och grindstolpar. Vägen som har funnits sedan förhistorisk tid följer den kustnära Litorinavallen och visar en av de äldsta förbindelselederna mellan Sverige och Danmark. Vid vägmiljön gamla Karlskronavägen ligger också Grisbäckens väderkvarn. Det är en spånklädd holländarkvarn, som ägs av Söderåkra hembygdsgille sedan 1939. Inne i byn har också funnits en liten vattenkvarn vid den lilla bäcken norr om bron². Två äldre små kvarnstenar i trädgården bekräftar detta. Till Grisbäckens by har hört fyra båtsmansrusthållstorp³ (det är inte klarlagt hur många av dessa som finns kvar). Därmed tillhör Grisbäck en av de byar i södra delen av länet där mer eller mindre varje gård vid någon period, tack vare närheten till flottan i Karlskrona, underhöll varsin båtsman. Den gård som var ett båtsmansrusthåll erhöll skattelättnader. Systemet står i kontrast till skogsbygderna där en eller flera byar delade på en båtsman.

Grisbäck ("Gersabäcksnäs") nämns i skrift första gången 1406. På 1500-talet, då det fanns sju gårdar i byn, ägs en av gårdarna av Ebba Eriksdotter Vasa. Redan då fanns ålbroar här. 1545 omnämns Grisbäck som lämplig hamn för flottans galärer. Mellan 1775 och 1825 storskiftes byns marker flera gånger. Ålfisket utreddes flera gånger. Hur många ålbroar och hur stor betydelse de hade framgår också tydligt av en karta från 1891.

Exempel på småhusbebyggelse utmed gamla landsvägen.

Grisbäck nämns första gången i skrift 1406 (stavas då Gersabäcksnäs). 1498 (då stavas namnet Grisabäck) har Arvid Trolle en gård här, som betalar en tunna ål och 200 "spettfisk" i skatt. 1545 nämns Grisbäck som en lämplig hamn för flottans galärer.

Kärnområdet bör i huvudsak betraktas som ett kulturhistoriskt särskilt värdefullt bebyggelseområde enligt Plan- och bygglagen (PBL 8 kap 13 §). Områdena får förändras, men inte förvanskas.

Uppgifterna om fornlämningar är hämtade ur Riksantikvarieämbetets forminnesregister, fornsök (FMIS). Sedan 2014 har lagen ändrats så att alla lämningar äldre än 1850 omfattas av skyddet. Detta innebär att skyddsstatus i FMIS kan vara inaktuell. Vad som är fornlämning avgörs av länsstyrelsen.

Kärnområdet

Grisbäckens by med medeltida anor har idag bebyggelse från sent 1800-tal och tidigt 1900-tal. Att gårdarna ligger som i en klungby vid vägkorsningen mitt i byn ger en ålderdomlig karaktär. Gårdarna har dock flyttats i viss mån i samband med något jordskifte. En femte gård som hör till byn ligger till exempel karaktäristiskt på tidigare jordbruksmark ett stenkast norr om bykärnan, sedan laga skifte 1857. Mangårdsbyggnaderna i byn är klädda med ljusmålad träpanel, typisk för Södra Møre. Flera exempel på snickarglädje och glasverandor finns. I byn är bostadshusen dock mer eller mindre ombyggda, förändrade och renoverade vid 1900-talets mitt. Troligen har mer av den så kallade Torsåspanelen förekommit tidigare. Byns förmodligen äldsta mangårdsbyggnad har Torsåspanelens karaktäristiska fönsteröverstycken liksom Södermöreknut. En kombinerad drängstuga och brygghus har också Torsåspanel med Södermöreknut. Ekonomibygnaderna som hör till gårdarna är mestadels rödslammade med foder i ljus oljefärg, eller svart tjära. En av gårdarna har en ladugård från 1930-talet byggd med så kallad siluriategel³. Äldre fruktträd, staket eller stenmurar och vackert smidda grindar ger karaktär åt de äldre trädgårdarna.

Vägarna med äldre vägsträckningar inom byn ger karaktär, liksom flera stenmurar. Broläget vid infarten i byn är gammalt, och norr om detta fanns en gång en liten skvaltkvarn. Dess små kvarnstenar finns bevarade.

Väderkvarnen och en bevarad kvammiljö invid gamla landsvägen.

Exempel på småhusbebyggelse med tak av lertegel.

Litteratur- och arkivtips

- Södra Möre 2 (andra delen), Bo Alvemo, Mörebanken, Söderåkra sparbank, 1990.
- Inventering av ängs- och hagmarker, Länsstyrelsen i Kalmar län informerar, 1989:1.

¹ Från 1920-talet blev det vanligare att ålfisket skedde med hjälp av bottengarn.

² En karta från 1775 visar en otydlig kvarnsymbol en bit norr om broläget (vilket är detsamma som idag). Nummer 23 på kartan beskrivs som "En sqwalteqwarn som nyttjas höst- och vårtid, då mycket wattentifaller". På en karta från 1821 benämns det gamla kvarnläget "dammen", vilket ytterligare bekräftar det gamla dammläget (1700-talet eller äldre).

³ Båtsmanstorpen tillhörde Södra Möre indelta båtsmanskompani och hade numren 144-47.

⁴ Siluriategel är ett gjutet tegel av skiffer som tillverkades i Degerhamn på Öland från 1918–1932.

Betydelsefulla kulturhistoriska karaktärsdrag

<p>Vägsträckningar och vägmiljöer</p>	<p>De gamla vägarnas sträckningar: dels gamla kungsvägen/riksvägens slingrande sträckning och bredd, dels inom byn. Gamla broläget vid infarten till byn. Olika element som hör till vägmiljöerna: stenmurar, staket, häckar, grindar, grindstolpar i sten, uppvuxna ekar.</p>
<p>Odlingslandskap, fornlämningslandskap och vattenanknutna kulturmiljöer</p>	<p>Öppet kustlandskap typiskt för Möreslätten. Stora brukade åkrar, bevarade åkerholmar med lövskogspartier och många odlingsspår i form av stenmurar och rösen som ger viktig karaktär. Landskapet runt byn präglas av öppna odlings- och ängsmarker som är antingen stenfria eller stenfriade. Det är den typiska fullåkersbygden som präglar Södra Møre. Väderkvarnen på en höjd i landskapet, vilket är en traditionell lokalisering. I området finns ett fåtal registrerade förhistoriska fornlämningar. Däremot finns ett flertal registrerade lämningar efter befästningar längs kusten, i form av skansar och värn, vilka skall kopplas till den äldre riksgården.</p> <p>Byns långa kustremsa med många bevarade eller delvis bevarade lämningar från ålfiske, fiske och sjöfart: ålbroar, kåser, nätgårdar, sjöbodar, hamn, bryggor och stenkistor. En större sjöbod från ålfiskets tid har övernattningsrum och utedass. Lämningar kopplade till gränsbygd och krig finns i form av flera skansanläggningar. Jordbruket och byns ekonomi har också påverkats av de stora ytorna med strandängar för bete och slåtter. Byns moderna historia finns representerad i form av sommarstugor vid havet.</p>
<p>Bebyggelsestrukturer</p>	<p>Bebyggelsen i byn är grupperad kring väggörningen, så att en lös klungby bildats. Ett stort antal småhus av 1800-talskaraktär, för mindre bemedlade, finns på utmark, utmed gamla landsvägen samt utmed mindre vägar inom byn.</p> <p>Områden med små sommarstugor finns utmed vattnet.</p>
<p>Jordbrukslandskapets ekonomibyggnader</p>	<p>Ekonomibyggnaderna i byn domineras av äldre faluröda smala byggnader i skiftesverk, träpanel eller moderna material. De olika typerna visar på olika ålder och en kontinuitet. En ovanlig byggnadsteknik är en av ladugårdarna som är byggd i Silurtegel. Flera exempel finns på äldre ekonomibyggnader med olika funktioner, såsom brygghus, magasin och svinhus. Även en äldre drängstuga finns i miljön.</p>

<p>Kvarnmiljö</p>	<p>Väderkvarn i stort i originalskick, på en höjd i landskapet vid vägmiljön gamla kustvägen. Holländarkvarn klädd i tjärade stickor ("spån"). En mjölnarbostad med uthus, uppvuxna ekar och gårdstomt tillhör också.</p>
<p>Bostadshus</p>	<p>Bondgårdarnas mangårdsbyggnader är stora parstugor med påkostad panel och snickarglädje. Flera av byns mangårdsbyggnader är klädda med äldre torsåspanel, som är ett tydligt regionalt särdrag, med ljusmålad, släthyvlad träpanel, ofta både stående och liggande, ofta kombinerad med viss "snickarglädje". Ibland är Torsåspanelen också kombinerad med den regionala Södermöreknuten, där knutlådan har försetts med en rundstav i hörnan mellan knutbrädorna. Dessa särdrag förekommer både på olika sorters mangårdsbyggnader och andra stora och små bostadshus. Fasader är traditionellt målade med äkta linoljefärg av äkta jordfärgspigment. Äldre dörrar och fönster som finns kvar ger karaktär åt huset.</p> <p>Flera glasverandor, både i byn och på småhusbebyggelsen.</p> <p>Delvis bevarade traditionella trädgårdar med staket, gridar och fruktträd.</p>
<p>Tak och takmaterial</p>	<p>Taktegel av äkta lertegel är den traditionella taktäckningen på bostadshusen och många uthus. Utskjutna takfall med taktassar i trä är vanligt förekommande. I området har också funnits flera tegelbruk. I de fall tak med äldre pannor från dessa finns kvar har de särskilt högt värde.</p> <p>Äldre ekonomibyggnader med karaktäristisk spetsig takvinkel bör tidigare ha haft stråtak.</p>

Jordbruket och byns ekonomi har också påverkats av de stora ytorna med strandängar för bete och slätter. Byns moderna historia finns representerad i form av sommarstugor vid havet.

En av tre mangårdsbyggnader centralt i bykärnan, med ljusmålad träpanel som är så typisk för kommunen.

Exempel på småhusbebyggelse utmed gamla landsvägen. Också småhusen har ljusmålad panel, snickarglädje och trädgård med grusgång och staket. Gård, snickarglädje, veranda och grind.

En av mangårdsbyggnaderna i bykärnan, av typen salsbyggnad från sent 1800-tal. Delar av traditionell trädgård finns också runt huset.

I närheten av det gamla broläget mitt i byn har det funnits en liten kvam, troligen en skvaltkvam. Platsen är svår att se idag, men en bevarad liten kvarnsten i en trädgård talar sitt tydliga språk.

Utmed kusten finns många tydliga lämningar efter ålbroar, smala stensträngar som går ut i vattnet. Dessa användes vid ålfiske med fasta redskap, som skedde från land.

En bevarad äldre källarbyggnad hör till de ålderdomliga hus som finns i byn.

Ekonomibyggnad byggd i så kallat Siluriategel.

Ålfiskebod.

Ålfiskebodens utedass.

Äldre mangårdsbyggnad med delvis Torsåspanel.

Ekonomibyggnad.

Ekonomibyggnader.

Gamla landsvägens småhusbebyggelse.

Gård i byn, undantagshus.

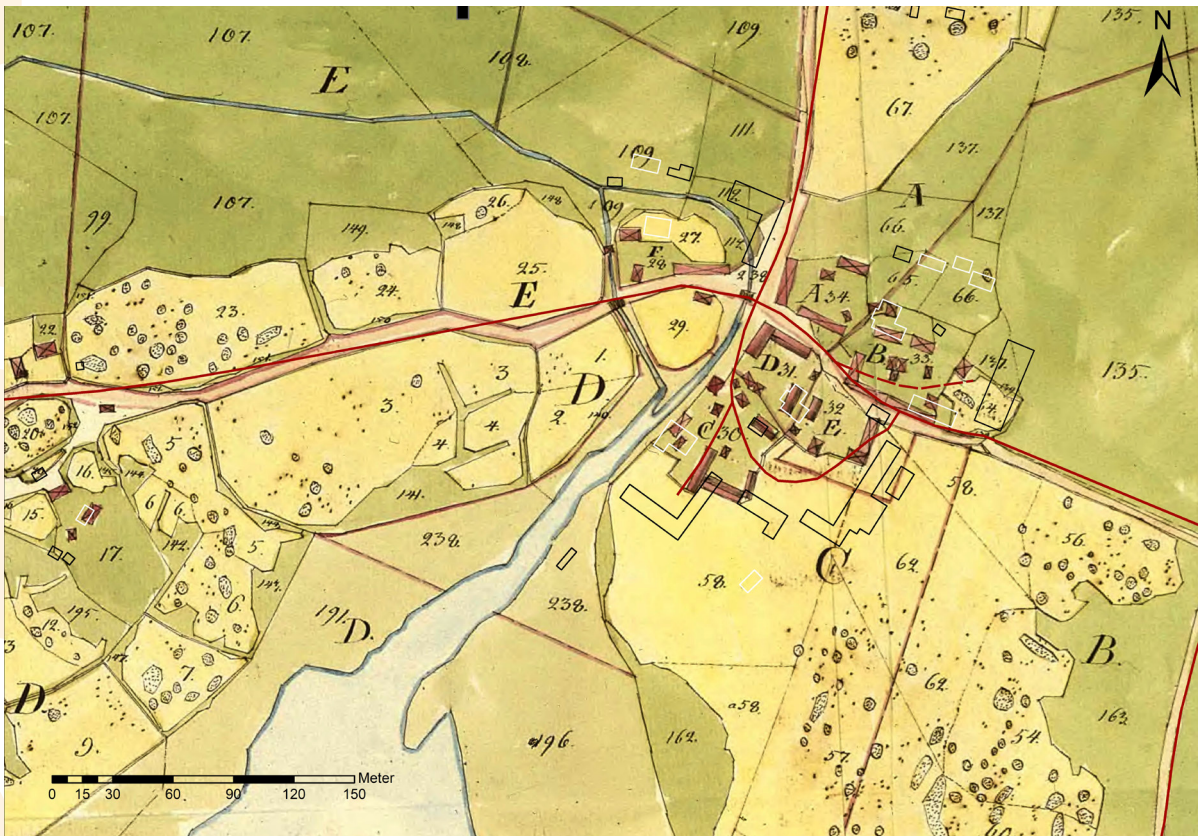
Väderkvamens före detta uthus.

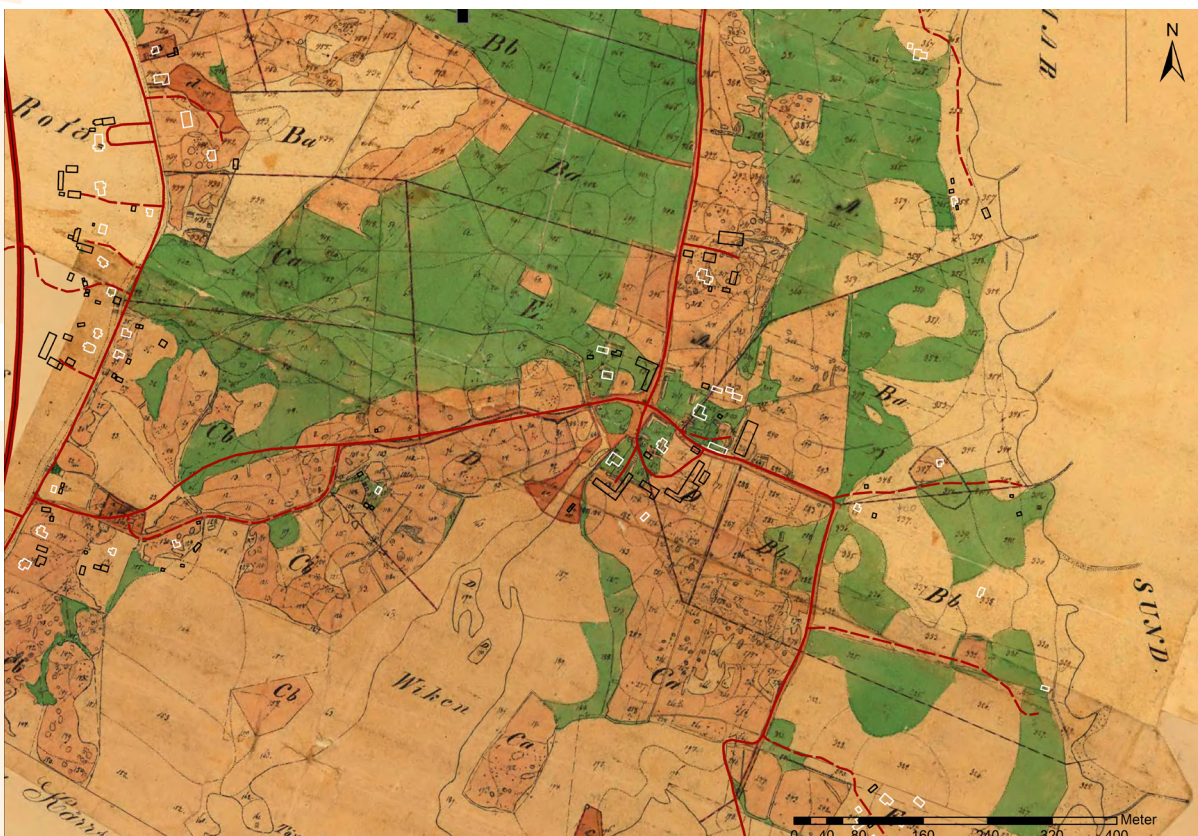
En lämning efter en av kustens alla skansar från 1600-talet, idag en skyddad fornlämning.

Väderkvamens före detta mjölnarbostad.

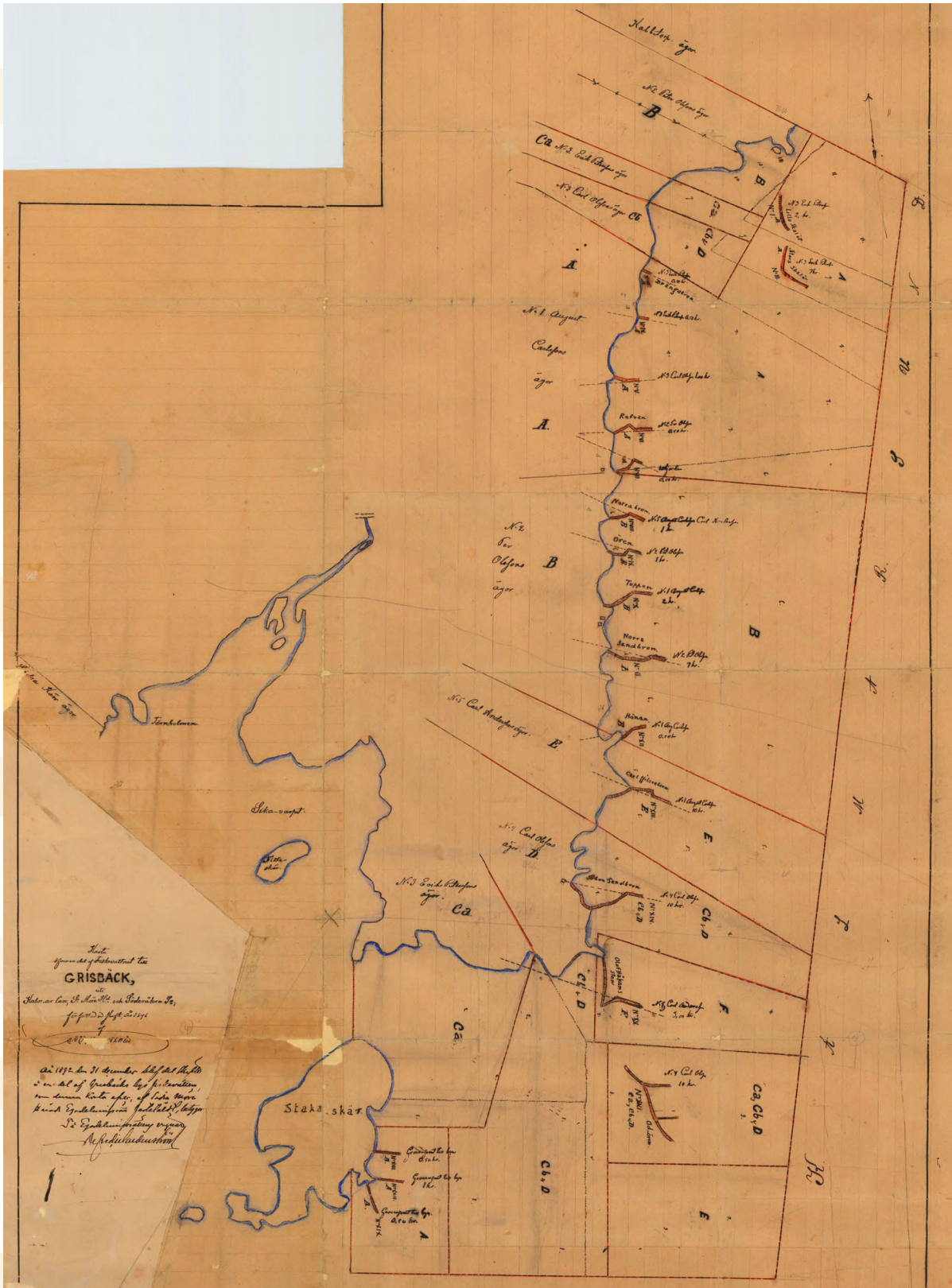
Grisbäck bykärna. 2017 års karta med vita bostadshus, svarta uthus och röda vägar ovanpå en karta från 1821. De flesta hus som finns idag finns inte på denna karta, vilket visar att de är byggda efter 1821. Husens läge kring vägkorsningen är dock densamma, liksom vägarnas sträckningar.

Grisbäck. 2017 års karta med vita bostadshus, svarta uthus och röda vägar ovanpå en karta från 1857.

Grisbäck storskifte, karta från 1774. Kartan visar de orangefärgade hustomterna mitt i byn samt de olika små åkrarnas lägen, många utefter det gamla vägnätet. De olika fiskeställena utmed kustremsan syns också, liksom markernas ägoindelning, där varje brukare hade minst varsin remsa utmed kusten.

De ålbroar som finns kvar idag är mycket viktiga spår från gångna tiders levnadsförhållanden och ålfiskets historia i synnerhet. De har därför höga kulturhistoriska värden. Om de är äldre än 1850 är de klassade som fornlämning. Övriga är framtida fornlämningar.

Rekommendationer för att bevara och utveckla kulturhistoriska värden

<p>Vägsträckningar och vägmiljöer</p>	<p>Det är önskvärt att äldre vägnät, vägsträckningar och den fysiska vägmiljön värnas, med vägarnas bredd, beläggning samt olika element som hör till vägmiljöerna, som: staket, häckar, grindar, grindstolpar, alléträd, stenmurar och hamlade träd.</p>
<p>Odlingslandskap, fornlämningslandskap och vattenanknutna kulturmiljöer</p>	<p>Det öppna brukade åkerlandskapet är viktigt att bruka och hålla öppet. Strandängarna är mycket viktiga att hålla öppna genom röjning och betning. Dessa bör inte växa igen. Lämnings efter ålfiske, sjöfart och krig bör hållas röjda. Lämnings efter fiske och sjöfart, särskilt ålfiske, bör skyddas. Vissa skansrar är redan idag skyddade enligt kulturmiljölagen. I samråd med ägare och lokala föreningar kan dessa lämningar gärna skyltas eller lyftas fram på annat sätt, så att en intresserad allmänhet kan få del av information om dem.</p>
<p>Bebyggelsestruktur</p>	<p>Klungbykaraktären centralt i byn bör värnas. Komplementbyggnader och nya hus placeras in i klungbyn eller utmed vägnätet, eller i anslutning till befintliga sommarstugeområden. Den struktur som finns med bebyggelsens placering utmed det äldre vägnätet i byn bör respekteras. Både stora och små bostadshus bör ligga mitt på tomterna, med trädgård runt. På tomterna skulle kunna rymmas flera uthus eller andra komplementbyggnader. Eventuella nya ekonomibygnader bör i princip placeras bakom mangårdsbyggnaderna eller i anslutning till platser med befintliga ekonomibygnader. Eventuella nya hus bör inte placeras mitt på äldre åkrar eller ängar.</p>
<p>Jordbrukslandskapets ekonomibygnader</p>	<p>Äldre ekonomibygnader som är faluröda bör vara fortsatt faluröda. Äldre panel, detaljer och fönster bör värnas. Särskilt stor hänsyn bör tas gällande förändringar i ekonomibygnader och uthus äldre än 1920-talet.</p>
<p>Kvarnmiljö</p>	<p>Hela väderkvarnmiljön bör bevaras, användas och skyddas. Den bör betraktas som särskilt värdefull.</p>

Det öppna brukade åkerlandskapet är viktigt att bruka och hålla öppet. Strandängarna är mycket viktiga att hålla öppna genom röjning och betning. Dessa bör inte växa igen.

Mangårdsbyggnader och trädgårdar

Byggnaders individuella arkitektur och tidstypiska drag hanteras varsamt. Proportioner, fasadfärg, tak och byggnadsdetaljer respekteras. Originaldelar bör behållas. Ingen ytterligare inklädnad eller yttre tilläggsisolering av fasader bör göras på äldre/välbevarad bebyggelse. Fasadpanel på äldre hus (äldre än cirka 1950-tal), liksom byggnadsdetaljer som dörr, foder, snickarglädje, verandastolpar, räcken med mera ska vara släthyvlad och bör penselmålas i ljusa kulörer. Helst bör linoljefärg användas till äldre paneler. Faluröda paneler kan ha sågad yta. Byggnader med helt eller delvis bevarad Torsåspanel samt Södermöreknut bör visas särskilt stor hänsyn eftersom de är så utmärkande för Torsås kommun. Man bör vara mycket försiktig med förändringar som påverkar dessa karaktärsdetaljer fysiskt eller intrycksmässigt. Det är önskvärt att för den äldre bebyggelsen bibehålla eller förstärka karaktären med den ljusmålade Torsåspanelen.

Äldre fönster, dörrar och entréer är väsentliga för husens karaktär. Om fönster tidigare bytts ut mot moderna, som inte passar huset stil, kan dessa vid behov ersättas av nya i en stil anpassad till huset. Dessa bör i så fall utföras i massivt trä och målas i traditionella kulörer som passar huset. Kulörer som fås av traditionella pigment bör väljas. Vanliga fönsterfärger under 1800-talet var mörkbrunt, mörkgrönt eller brutet vitt. Då målades både båge och karm i samma. I början av 1900-talet blev det vanligt med mörkt grönt eller rött på bågarna, ofta med ljusa karmar. Vissa dörrar och fönster kan spegla en viss händelse eller utveckling, som t.ex. affärsdörrar och fönster. Dessa kan ses som årsringar som har kulturhistorisk betydelse, och bör i många fall bevaras.

Trädgårdarnas struktur och grönska utgör ofta viktiga element i kulturmiljöerna och bidrar med trivsel och skönhet. Uppvuxna träd (särskilt fruktträd), buskar, planteringar och grusgångar tillsammans med inramningar i form av häck, staket eller stenmur mot vägen bör visas hänsyn. Grindstolpar och grindar är också en mycket viktig del av äldre tomter. Vid nyplantering kan med fördel träd och växter som finns eller har funnits i trädgården tidigare väljas. Nya staket eller häckar mot vägen bör utformas i en anpassad stil. Omfattande utfyllnader, stödmurar, hårdgjorda ytor, betongplattor och tydligt moderna material bör undvikas i äldre bevarade kulturmiljöer.

Tak och takmaterial

Taktegel av äkta lertegel är den traditionella taktäckningen på bostadshus och många uthus från perioden 1800-tal och en bra bit in på 1900-talet. I de fall äldre lertegeltak finns kvar är de värdefulla för den äldre karaktären och bör underhållas och bevaras. Ofta kan de återanvändas även om undertaket med läkt, papp etcetera. behöver ses över. De tegelbruk som funnits i kommunen är: Appleryd, Böke, Bruatorp, Ilingetorp, Ekestorp, Kroka, Påboda och Sloalycke. En del pannor är märkta med stämplor som symboliserar dessa bruk. Det är positivt att återställa och åter lägga lertegeltak på sådana, välbevarade, äldre hus som en gång har haft det, även om de i senare tid fått ändrat takmaterial till exempelvis betongpannor.

I vissa fall kan moderna takmaterial som exempelvis pannplåt ses som skyddstäckning, som bidrar till att värdefulla byggnader bevaras i landskapet, vilket ofta gäller för ekonomibygnader. Äldre skiftesverksladugårdar med spetsig takvinkel som tidigare haft stråtak får gärna täckas med stråtak igen, om intresse finns.

Framtida förändringar – att tänka på

<p>Om- och tillbyggnader, bostadshus</p>	<p>Det är nästan alltid möjligt att göra tillbyggnader om utformning, detaljer och placering är väl genomtänkt. Om- och tillbyggnader bör i skala, material- och färgval anpassas till varje enskild äldre byggnad. Särskilt känsliga är ofta de äldre små bostadshusen. Grundregeln för tillbyggnad bör vara att den nya delen ska underordna sig huvudbyggnaden och låta huvudbyggnaden vara synlig. Tillbyggnad kan göras antingen i stil med befintligt hus eller i mer modern stil. Att anlita arkitektonisk kompetens kan vara till hjälp. Tillbyggnader, takkupor och altaner eller andra mer påtagliga förändringar utförs helst på en mindre framträdande del. Altaner hör egentligen inte till äldre miljöer. Om de ändå byggs bör de vara marknära. Takkupor eller fönster i takfallen görs med omsorg om detaljer och skala.</p>
<p>Nybyggnation och komplementbyggnader</p>	<p>Tillkommande komplementbyggnader placeras och utformas med respekt för huvudbyggnad och tomt. Höjd, volym och utförande anpassas till omkringliggande miljöns karaktär. Ofta passar äkta falu rödfärg på uthus. Utformningen på nya komplementbyggnader kan vara i äldre stil eller modern, men något sammanhållande drag bör finnas exempelvis genom färgsättning.</p>
<p>Nya bostadshus i kärnområdet</p>	<p>Ny bostadsbebyggelse kan nästan alltid tillkomma utan att de kulturhistoriska värdena går förlorade, om de passas in i skala, placering eller på annat sätt som visar hänsyn. Om nya bostadshus ska utföras i äldre eller modern stil måste bedömas från fall till fall, beroende på hur den omkringliggande miljön påverkas.</p>

En av mangårdsbyggnaderna i byn är en timmerbyggnad från slutet av 1800-talet, med en för trakten spektakulär öppen tvåvåningars veranda med rikligt med snickarglädje. På övervåningen finns originalfönster. Huset har förändrats kring 1950, vilket är vanligt. Panel med ljus färgsättning är karaktäristiskt för kommunen. Till miljön hör en trädgård med staket och grind.

Torsåspanel och Södermöreknut

Torsåspanelen är ett tydligt regionalt särdrag som finns just i denna trakt. Den kännetecknas av ljusmålad, släthyvlad träpanel, ofta både stående och liggande, ofta kombinerad med viss "snickarglädje". Ibland övergår fönsterfodren i en trekant över fönstren. Ibland är Torsåspanelen också kombinerad med den regionala Södermöreknuten, där knutlådan har försetts med en rundstav i hörnan mellan knutbrädorna. Dessa särdrag förekommer både på små (fattiga) och stora (rikare) hus.

Torsåspanel i originalskick håller vanligen hög hantverksmässig kvalitet och har generellt höga kulturhistoriska värden. Om husen och detaljer som äldre dörrar och fönster finns kvar ger detta också ökat kulturhistoriskt värde åt huset. Paneler av denna typ, som är släthyvlade, bör målas med linoljefärg i ljusa kulörer. Var rädd om din gamla Torsåspanel!

Torsåspanel i originalskick håller vanligen hög hantverksmässig kvalitet och har generellt höga kulturhistoriska värden.

Plan- och bygglagen (PBL)

Generella skyddsregler enligt Plan- och bygglagen (2010:900)

Underhåll

8 kap 14 § i Plan- och bygglagen (PBL) är ett generellt krav, vilket innebär att detta omfattar all bebyggelse. Underhållskravet lyder: Ett byggnadsverk ska hållas i vårdat skick och underhållas så att dess utformning (...) i huvudsak bevaras. Underhållet ska anpassas till omgivningens karaktär och byggnadsverkets värde från historisk, kulturhistorisk, miljömässig och konstnärlig synpunkt. Om byggnadsverket är särskilt värdefullt från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt, ska det underhållas så att de särskilda värdena bevaras.

Varsamhet

Även 8 kap 17 § PBL är ett generellt krav och påbjuden hänsyn gäller såväl interiör som exteriöra ändringar. Varsamhetskravet innebär att ändring av en byggnad skall: (...) utföras varsamt så att man tar hänsyn till byggnadens karaktärsdrag och tar till vara byggnadens tekniska, historiska, kulturhistoriska, miljömässiga och konstnärliga värden.

Ändring

Enligt 8 kap 7 § PBL skall de tekniska egenskapskraven (som omnämns i 8 kap 4 och 5 §§) vid ändring av en byggnad (...) anpassas och avsteg från kraven göras med hänsyn till ändringens omfattning (...) samt med hänsyn till byggnadens förutsättningar och till bestämmelserna om varsamhet och förbud mot förvanskning i detta kapitel.

Förvanskningförbud

Byggnader som är särskilt värdefulla från historisk, kulturhistorisk, miljömässig eller konstnärlig synpunkt får enligt plan- och bygglagen (PBL) inte förvanskas. Även om en byggnad har pekats ut som särskilt värdefull i till exempel ett kommunalt bevarandeprogram så är det rent formellt endast en upplysning om att kommunen bedömer att byggnaden har sådana värden att den omfattas av förvanskningförbudet enligt 8 kap. 13 § PBL. Utpekandet i sig har dock ingen rättsverkan. I ett beslut om bygglov måste byggnadsnämnden ta ställning till om byggnaden har sådana värden att den kan anses vara en särskilt värdefull byggnad. Därvid kan till exempel ett bevarandeprogram tjäna som ett underlag.

Särskilt värdefull byggnad

Ur PBL, 8 kap, 13§/ Boverkets byggregler (föreskrifter och allmänna råd), BBR, kap 1:2213 Särskilt värdefull byggnad: Byggnader från tiden före 1920-talets bebyggelseexpansion, som har sin huvudsakliga karaktär bevarad, utgör idag en så begränsad del av byggnadsbeståndet att flertalet av dem kan antas uppfylla något av kriterierna för särskilt värdefull byggnad. (BFS 2016:6).

Kulturmiljölagen, KML (1988:950)

1 kap. Inledande bestämmelser

1 § Det är en nationell angelägenhet att skydda och vårda kulturmiljön. Ansvaret för kulturmiljön delas av alla. Såväl enskilda som myndigheter ska visa hänsyn och aktsamhet mot kulturmiljön. Den som planerar eller utför ett arbete ska se till att skador på kulturmiljön undviks eller begränsas. Bestämmelserna i denna lag syftar till att tillförsäkra nuvarande och kommande generationer tillgång till en mångfald av kulturmiljöer. Lag (2013:548)

2 kap. Fornminnen

1 § Fornlämningar är skyddade enligt denna lag. För att en lämning ska vara automatiskt skyddad enligt kulturmiljölagen behöver den uppfylla tre rekvisit. Den ska vara en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och är varaktigt övergiven. Lämningen behöver dessutom vara tillkommen före år 1850, eller i fråga om fartyglämning, förlit före 1850. Till fornlämningar hör till exempel gravar, resta stenar, lämningar, samlingsplatser, ruiner, vissa färdvägar och broar med mera. Även naturbildningar som ålderdomliga bruk, sägner eller märkliga historiska minnen berörs av 2 kap.

3 kap. Byggnadsminnen

1 § En byggnad som har ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde eller som ingår i ett bebyggelseområde med ett synnerligen högt kulturhistoriskt värde får förklaras som byggnadsminne av länsstyrelsen. (Torsås kommuns första två byggnadsminnen är väderkvarnen i Bruatorp och Olssonska gården i Torsås.)

4 kap. Kyrkliga kulturminnen

1 § Kulturhistoriska värden i kyrkobyggnader, kyrkotomter, kyrkliga inventarier och begravningsplatser är skyddade enligt bestämmelserna i detta kapitel.

Miljöbalk; MB (1998:808)

1 kap. Miljöbalkens mål och tillämpningsområde

1 § Bestämmelserna i denna balk syftar till att främja en hållbar utveckling som innebär att nuvarande och kommande generationer tillförsäkras en hälsosam och god miljö. En sådan utveckling bygger på insikten att naturen har ett skyddsvärde och att människans rätt att förändra och bruka naturen är förenad med ett ansvar för att förvalta naturen väl.

Biotopskydd av stenmur i jordbruksmark (förordningen (1998:1252) om områdesskydd)

Stenmurar har höga naturvärden och en viktig funktion i ekosystemet genom den variation de skapar i jordbrukslandskapet. De utgör livsmiljöer, tillflyktsorter och spridningsvägar för flera av jordbrukslandskapets växt- och djurarter bland till exempel lavar, mossor, grod- och kräldjur, insekter, spindlar, fåglar och smådäggdjur. Flera av dessa arter var tidigare betydligt vanligare, men återfinns nu ofta endast i anslutning till jordbrukslandskapets småbiotoper. Stenhägnader i odlingslandskapet kan ha en mycket lång kontinuitet. Enkla sten-strängar kan visa på förhistorisk markanvändning. Mycket låga stenmurar kan vara lämningar av hägnader i blandteknik.

För att en stenmur ska omfattas av biotopskyddsbestämmelserna ska minst en sida av muren gränsa till jordbruksmark. En stenmur som löper längs en allmän väg, eller längs gränsen till skogs- eller tomtmark omfattas av biotopskyddsbestämmelserna om murens andra sida gränsar mot en åker, betesmark eller annan jordbruksmark. Skyddet för stenmurar bör normalt gälla även i de fall en högst två meter bred naturlig bäckfåra, ett dike, eller en mindre grusväg är belägen mellan stenmuren och den intilliggande jordbruksmarken.

*Alla bilder tillhör Kalmar läns museum om inget annat anges.
Fotograf färgbilder Susann Johannisson, Kalmar läns museum
om inget annat anges. Gamla kartor tillhör Lantmäteriets
kartarkiv. Text: Susann Johannisson, Kalmar läns museum.
Grafisk formgivning: Webbochform.se.*

Producerat år 2018-2019.

Torsås
kommun